

97/004

REYES, M.B. – ALEIXANDRE BENAVENT, R. – VALDERRAMA ZURIÁN, J.C.: Análisis de la producción y el consumo de información en los artículos españoles sobre bibliometria = Rev. Esp.Doc.Cient. 19.vol. 1996. 3.sz. 314-325.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

A spanyol bibliometria természetének és információhasználatának elemzése*Bibliometria*

A spanyol bibliometria tíz éves (1982-1992) szakirodalmi termését elemezték. Az összesen 101 cikk 1848 hivatkozása túlnyomórészt folyóiratcikkekre vonatkozik, s többségük spanyol nyelvű. A leggyakrabban idézett folyóirat mindazonáltal a *Scientometrics*, amelyet a *Revista Espanola de Documentación Científica*, a *Journal of the American Society of Information Science*, a *Journal of Documentation*, az *American Documentation* és a *Journal of Information Science* követ, majd az általános folyóiratok, a *Nature* és a *Science* következnek. A legtöbb bibliometriai vizsgálatot a pszichológia és az orvostudomány területén végezték.

(Autoref. alapján)

97/005

LAMUS, José Francisco: Evaluación del comando RANK como herramienta para el análisis bibliométrico = Rev.Esp.Doc.Cient. 19.vol. 1996. 2.sz. 163-187.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

A RANK parancs mint a bibliometriai elemzés egy eszköze*Adatbázis -szabadalmi; Bibliometria; Online információkeresés*

A *World Patent Index* szabadalmi adatbázisában a horizontális fúrással kapcsolatos dokumentumokat elemezték és rangsorolták annak érdekében, hogy kipróbálják a Dialog rendszerben használható „rank” parancsot mint bibliometriai műszert. Az 1980 és 1994 közötti dokumentumokról e parancs a keresési eredményekről statisztikai trendeket tud mutatni. Kiválasztották a szükséges információk szerinti különféle mezőket: országok, cégek, a legtöbb eredményt felmutató kutatók, a legfontosabb technológiai területek és a legtöbbet hivatkozott szabadalmak szerint. A kiválasztott mezők elemzése azt mutatta, hogy lehetőség van a részeredmények kombinálására és betűrendbe, illetve csökkenő sorrendbe rendezésére. Ugyanakkor határt szab a lehetőségeknek, hogy a parancs csak az adatbázis egyes mezőiben használható, és nincs mód két mezőben való párhuzamos használatára.

(Autoref. alapján)

**KÖNYVTÁR-
ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY**

Nemzetközi könyvtárügy

97/006

SKRESLET, Paula Youngman: A newer World Information Order: reaching for greater justice in

the global flow of information = Alexandria. 8.vol. 1996. 2.no. 85-95.p. Bibliogr.

Az újabb Információs Világrend: a globális információáramlás igazságosabbá tétele felé

Együttműködés -nemzetközi; Információáramlás; Támogatás -más országnak

Sokan hívják fel a figyelmet arra az egyenlőtlenségre, amely erősen a fejlett országok irányába fordítja a mérleg nyelvét a tudományos, művészeti, kereskedelmi és egyéb publikációk, valamint a nem-nyomatott dokumentumok mennyiségi és minőségi mutatóinak területén. Ennek az igazságtalan különbségnek a kiküszöbölésére irányult az Unesco korai kísérlete, az 1978-ban indult „New World Information Order” (Új Információs Világrend) nevű program. Az Új Információs Világrend hívei azonban csak egy központilag irányított, sztálinista stílusú megoldást tudtak elképzelni, amely miatt előbb az Egyesült Államok, majd Nagy-Britannia is kilépett az Unesco-ból. Az új elektronikus technológiák megjelenése következtében az információban gazdag, ill. szegény rétegek közötti szakadék további növekedése várható. E helyzetben változást jelenthet a nem-kormányzati szervezetek (NKSZ) egyre növekvő befolyása a világpolitikában. Olyan NKSZ-ek, mint pl. az IFLA és a FID, sok közös projektben vesznek részt az Unesco-val. Több ilyen szervezet részvételével 1997 januárjában szimpóziumot szerveznek az információk világméretű gazdaságosságának a kérdéseiről, különös tekintettel az Internetre. Most, miután egy kiegyensúlyozottabb információs világrend szükségessége újra létfontosságúvá vált, és a sztálini megoldást mindenütt elvetik, a könyvtári és információs szervezetek az NKSZ-re építő megoldás felé fordulnak.

(Autoref.)

97/007

SCHWUCHOW, Werner: Die Studie über elektronische Informationsdienste in siebzehn europäischen Ländern (MSSTUDY) = Nachr. Dok. 47.Jg. 1996. 5.sz. 277-286.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Felmérés az elektronikus információs szolgáltatásokról tizenhét európai országban (MSSTUDY)

Felmérés [forma]; Információpiac; Szolgáltatók; Tájékoztatási vállalkozás

A DGD (Deutsche Gesellschaft für Dokumentation) által 1994-ben kifejlesztett módszer szerint 1995/96-ban felmérést végeztek az elektronikus tájékoztatási szolgáltatások (online és offline) piacáról 17 európai országban (az Európai Unió tagállamai plusz Norvégia és Izland). A felmérést a résztvevő országok országos összekötő intézményei végezték, a DGD és a PSI (Policy Studies Institute, London) koordinációja mellett. A tanulmány (Member States Study, MSSTUDY) kétféle szempontból vizsgálta a helyzetet: 1) piaci szempontból (az érintett országoknak az elektronikus szolgáltatásokra fordított kiadásai); és 2) a forgalmazók szempontjából (a forgalmazóknak az érintett országokból származó bevétele). A cikk bemutatja az MSSTUDY fő eredményeit, figyelembe véve az adatgyűjtés módszertani problémáit és azokat a nehézségeket, amelyek a nyert adatoknak az európai helyzetképhez való beillesztése során merültek fel.

(Autoref.)

Lásd még 21

Nemzeti könyvtárügy

97/008

BUBEKINA, N.V. – ČUDINOVA, V.P.: Gosudarstvennaâ bibliotecnaâ politika i deti = Bibliotekoved. 1996. 2.no. 3-14.p.

Állami könyvtárpolitika és a gyermekek

Gyermekolvasó; Könyvtárpolitika

A szerzők mindenekelőtt az állami könyvtárpolitika kívánatos jellemzőiről fejtik ki nézeteiket, miközben megállapítják: napjaink gyakorlata még igencsak elmarad tőlük.

Így az állami könyvtárpolitikának elsősorban demokratikusabbnak kellene lennie, azaz a szakemberek szélesebb körét bevonnia a döntések előkészítésébe. E tekintetben a szövetségi és a regionális könyvtárpolitika között nem lehetne különbség. A könyvtárpolitikában az államnak és különféle szerveinek segítőként, patrónusként, építészként és mérnökként kellene viselkednie. Míg a segítő és a patrónus funkció közérthető, az „építész” alatt rendszertervezést, a „mérnök” alatt pedig tervszerű rendszerellenőrzést ért a szerzőpáros.

És továbbmenve: a könyvtárpolitikának minden lehetséges eszközzel támogatnia kellene a könyvtár társadalmi presztízsét, s humánus jelleget kellene öltenie. Oda kellene hatnia, hogy az információs szféra terén az ország elérje a nemzetközi normatívák színvonalát.

Két szerzőnk a könyvtárpolitika prioritásérzékenységeinek követelményét taglalva érkezik el tulajdonképpeni tárgyához, a gyerekek ellátásának könyvtárpolitikai támogatásához. Ha a korosztály kulturálódási szükségletei felől közelítjük meg a kérdést, elsősorban művelődéspolitikai tennivalókkal találjuk magunkat szemben. Ezek: információs-elemző rendszereket kell létesíteni a gyerekek kulturális ellátásával kapcsolatos döntések érdekében; szakértőket kell bekapcsolni a gyerekek kulturális szükségleteinek szakszerűbb kielégítésére; a problémakör érdemibb és elmélyültebb megismerése érdekében kutatási programokat kell elindítani, és nem megfélemlíteni azokról a szociális technológiákról sem, amelyek ki tudják – jórészt ingyenesen – elégíteni a gyerekek kulturális igényeit és szükségleteit.

E technológiák közül a könyvtári ellátás technológiai kiemelkedő fontosságúak. A velük kapcsolatos állami könyvtárpolitikának prioritásai közé kell iktatnia a gyerekeket szolgáló könyvkiadás, a gyerekkönyvtári finanszírozás és háló-

zatfejlesztés kérdéseit, a gyerekkönyvtárosok javadalmazásának javítását és – természetesen – a gyerekek ingyenes hozzáférését a gyerekkönyvtárakhoz.

A hálózatfejlesztésben – az eleddig is szokásos finanszírozási, beruházási és képzési-továbbképzési tennivalókon túlmenően – azt is el kell érni, hogy a nemzeti információs hálózat fejlesztésében a gyerek- és iskolai könyvtárak számára a más típusú könyvtárakkal egyenrangú részvétel lehetőségei teremthetők meg.

(Futala Tibor)

97/009

TROFIMOVA, R.A.: Biblioteka kak faktor social'noj zasity naseleniâ = Bibliotekoved. 1996. 2.no. 14-19.p. Bibliogr.

A könyvtár mint a lakosság szociális védőhálójának egyik eleme

Társadalmi követelmények

A közművelődési könyvtárat újabban úgy definiálják, hogy az szociális, képzési (tanító), tájékoztató–kulturális intézmény, továbbá központja a személyek közötti véleménycserének, a szabadidő kulturált eltöltésének.

A definíció legkevésbé egyértelműen vallott eleme a szociális feladatkör. A többféle magyarázat egyik jellegzetes változata szerint a „szociális” summázata a meghatározás többi elemének, azaz a könyvtár társadalmi meghatározottságát fejezi ki. Egy másik magyarázat ezt a funkciót olyan fogalmak társaságába helyezi, amelyek az anyagilag és lélektanilag veszélyeztetbe kerültek segítségére vonatkoznak („szociális védelem”, „szociális munka”, „segélyezés”, „ingyenes ebédek juttatása”, „hajléktalanok éjszakai elhelyezése” stb.).

S ki merné tagadni, hogy Oroszországban hatalmas lakossági csoportok anyagi leromlásuk mellett nem éltek volna, nem élnék meg a lélektani nyomor különféle válfajait. A közművelődési könyvtáraknak éppen ez utóbbi nyomor enyhítésében kell – kellene – közreműködniük, ami az esetek jelentős részében anyagi jobbrafordulást is eredményez.

E célból – természetesen – továbbképzések útján ki kell bővíteni a könyvtárosok szakmai ismereteit, könyvtáros animátorokká kell fejleszteni őket. Ez a jobb, minőségesebb, lelkiileg is egészséges állampolgárt célzó szociális animátor mozgalom az 50-es években Franciaországban indult el, majd nemsokára Nagy-Britanniában is meghonosodott. Céljai és módszerei az oroszországi viszonyokra is adaptálhatók.

Különösen a falusi településeken tapasztalható, hogy a könyvtár mint az iskolán kívül egyetlen jelen levő intézmény mennyi szociális jellegű feladatot lát el a hagyományos könyvtári funkciók mellett. Az altaji régióban végzett számos felmérés tanúskodik e tényről. Az altaji állami kulturális főiskolát mindez arról győzte meg, hogy „könyvtáros-szociális munkás” szakosodást rendszeresítsen képzési gyakorlatában. A szociális feladatok és a hagyományos könyvtári funkciók integrált előadása és gyakoroltatása egyébként könnyen, a korábbi funkciókat nem károsítva valósulhatott meg.

Most a szociális tevékenységi szférán (annak irányítóin és intézményein) van a sor, hogy a közművelődési könyvtárak is beemeltessenek az általában is újrafogalmazandó és alakítandó szociális rendszer „sáncái közé”.

(Futala Tibor)

97/010

LUXOVÁ, Jana: Statistika 1996 = Čtenář. 48.roč. 1996. 6.no. 216-217.p.

Cseh köztársaság: 1996. évi könyvtári statisztika

Könyvtárügy; Statisztika

A cím megtévesztő. A benne szereplő évszám az adatgyűjtés és -feldolgozás évére vonatkozik. Az adatgyűjtés tárgyéve: 1995.

A cseh közkönyvtárakra (nyilvános könyvtárakra) 1995-ben nagyjából-egészéből az 1994-re vonatkozó feltételi és eredményi adatok megisméltése, pontosabban fogalmazva: itt minimá-

lis csökkenése, ott ugyancsak minimális növekedése volt a jellemző. Ez konkrétan a következőket jelenti:

Az 1995-ben működött 6179 közkönyvtár 1,2%-kal, az 1607 fiókkönyvtár pedig 4,1%-kal volt kevesebb az 1994-ben működőnél. A könyvtári állomány – nyilván a még mindig időszerű selejtezések miatt – 0,7%-kal csökkent, és 58 880 636 egységet tett ki. Az ország egy-egy lakosára 5,7 egységnyi állomány jutott.

Az 1 428 309 olvasó (ez egy tized %-kal kevesebb az 1994. évinél) 1995 folyamán 57 413 175 egységnyi állományt kölcsönzött (ez nem egészen 7 tized %-kal kevesebb, mint 1994-ben volt). A látogatások száma 14 363 598-at tett ki, ami 0,4%-os növekedés.

A működési kiadások 951 802 ezer cseh koronát „vittek el”, azaz az ország egy-egy lakosára 92,2 korona jutott. Ebből lakosonként 14,6 korona volt az állománygyarapításra jutó összeg. Ez ugyan 7,7%-kal haladta meg az előző évi ráfordítást, ám a könyvek és a folyóiratok ára ennél magasabb arányban nőtt.

A közkönyvtárakban – a részfoglalkozásúak átszámításával – 5089,4 könyvtáros tevékenykedett, 0,5%-kal kevesebb, mint 1994-ben. Ugyanakkor a szakképzett könyvtárosok száma 0,6%-kal volt magasabb az előző évinél.

A statisztika összeállítója hangsúlyozza: a közölt adatok meghatározott – falusi könyvtárakra vonatkozó – részét nem szabad szentírásnak venni, ui. a járási könyvtáraknak a városi önkormányzatokhoz utalásával – a cseh terminológia szerint: transzformálásával – szétesőben vannak a járási közkönyvtári rendszerek, s nincs senki, aki a falusi rész munkaidős, illetve tiszteletdíjas könyvtárosoknak tanácsot adna a statisztikai kérdőívek kitöltésével kapcsolatban. Ebből következik: a közkönyvtárügy helyzete rosszabb, mint a róla összeállt „statisztikai kép”.

(Futala Tibor)

97/011

VLASÁK, Rudolf: Naše knihovnictví na prahu digitální revoluce = Čtenář. 48.roč. 1996. 7/8.no. 242-247.p. Bibliogr. 8 tétel.

A cseh könyvtárügy a digitális forradalom küszöbén

Jövő könyvtára; Könyvtárügy

A cseh könyvtárügyön belül van néhány tucatnyi korszerű könyvtár és több száz, legfeljebb besűkült választékú kölcsönzést kínáló, anyagilag és intellektuálisan alig-alig ellátott könyvtárcsaka. Mivel az utóbb említett nagy számosságú halmaz „működési filozófiája” jóval közismertebb, mint a korszerűséggel jellemezhetőé, a kormány és a parlament egyaránt megmarad a „könyvtár = helyi kulturális intézmény” szemléleténél, s az önkormányzatok felelősségére hivatkozva, magára hagyja a könyvtárügy nagyobb részét. Ez olyannyira igaz, hogy újabban a közvélemény is berzenkedik a mostoha kezelés látán.

Az amerikai és nyugat-európai értelemben vett nyilvános könyvtár (közkönyvtár) nagy jövő előtt áll: az emberiség intellektuális gazdagságát globálisan feltáró állományok elérésének legfontosabb intézményeként kezelik máris. Mint ilyen, azon központilag is fejlesztett intézmények közé tartozik, amelyek számára nagyszabású projektek sokasága áll rendelkezésre. (A cikk iménti állításait Albert Gore USA-alelnök és az OCLC alelnökének nyilatkozataival támasztja alá.)

Így napjaink könyvtára, különösképpen a közkönyvtár, mindenekelőtt információs helylé fejlődik, s elsődleges feladatává az informálódási lehetőségekben, főként az Internetben való racionális eligazítás válik. S itt a racionalitásnak különös hangsúlya van.

A régi könyvtár-sztereotípiákban gondolkodó személyek, köztük esetenként szakképzett könyvtárosok is, gyakorta hangoztatják a digitalizálás káros, az igazi kultúrát veszélyeztető voltát. Pedig inkább az ellenkezője igaz: az ez irányba való fejlődés új, hatalmas lehetőségekkel kecsegtet a kulturálódás terén is. Pl. az Internet jelentősége felér Gutenberg találmányának jelentőségével. Ennek nem mond ellent, hogy mint minden emberi leleményt, ezt is lehet rosszra felhasználni.

Ellentétben az USA-val és a nyugat-európai országokkal Csehországnak egyelőre nincs semmiféle információs politikája, sőt még képzé-

si és kulturális politikája se. A könyvtárügy alakulásában is emiatt fordulnak elő ferdeségek és hiábavalóságok. A legnagyobb hiányosság jelenleg, ami a korszerűen gondolkodó könyvtárak továbbélését is akadályozza, a nyilvános telekommunikáció még mindig elmaradott technikája és technológiája.

A kulturális tárca könyvtári-információs intézményi fejlesztési programját 1996 elején a minisztertanács nem fogadta el, mondván: a program nem eléggé konkrét. Most a Nemzeti Információs Központ kapott megbízást egy tárcaközi korszerűsítési tervet elkészítésére, amely (a folyamatban lévő munkálatokból már kitűnően) a kommunikációs probléma kiküszöbölésére fog koncentrálni. Keretében egyebek mellett mintegy 20 járási és városi könyvtár fog bekapcsolódni az Internetbe, azaz „közkielcsésen” jut majd hozzá az ehhez szükséges berendezésekhez.

(Futala Tibor)

97/012

CZAJKA, Stanislaw: Biblioteki samorządowe a biblioteki wojewódzkie = Bibliotekarz. 1996. 9.no. 3-7.p.

Az önkormányzati és a vajdasági könyvtárak

Fenntartó szerv; Községi könyvtár; Megyei könyvtár; Városi könyvtár

Lengyelországban a 90-es évek első felében lezajlott a közművelődési könyvtárak (nyilvános könyvtárak, közkönyvtárak) helyi önkormányzati kezelésbe adása. Csúpan a vajdasági könyvtárak maradtak területi önkormányzati fenntartásban. Az iskolák – és velük az iskolai könyvtárak – önkormányzatosítására 1996-ban került sor.

A szakmai közvélemény ezt a megoldást igen szkeptikusan, nagy félelmek közepette fogadta, s egyesek azt jósolták, hogy a területi közművelődési könyvtárak 60%-a meg fog szűnni. Nos, ez azért – a könyvtári pontokat kivéve, ahol a fogyás meghaladta a 75%-ot – nem következett be. A tárgyalt időszakban a városi és falusi könyvtáraknak mindössze 7,8%-a, azaz

809 könyvtár szüntette meg működését, túlnyomórészt falun. Ezzel szemben valamelyest (5 millióval) nőtt a helyben olvasott művek és (két millióval) a kölcsönzések száma. 1994-ben összesen majdnem 28 millió helyben olvasott művet, 1995-ben pedig 157 millió kölcsönzést regisztráltak az önkormányzatosított könyvtárak.

Persze eközben előfordultak szakmailag elfogadhatatlan intézkedések (pl. gyarapítási keretmegvonások) és szervezeti ballépések (pl. mindenféle összevonások) is. Hogy ezek gyakorisága nem volt meghatározó, az részint a vajdasági könyvtáraknak és a szakmai szervezeteknek, részint pedig az érintett könyvtárosok fokozódó önkormányzat kezelő „ügyességének” köszönhető. Egyébként ennek az „ügyességnek” további tökéletesítésére és általánossá tételére van az elkövetkező években is szükség.

Ami pedig a vajdasági könyvtárakat illeti: egészében véve csökkent a városi–falusi könyvtárüggyel való törődésük. Itt egyfelől a finansziális válság, másfelől a nem egészen tisztázott feladatkör hatott a területi gondoskodás lanyhulására, bár korántsem valamennyi vajdasági könyvtárban.

Ezek a könyvtárak eddig sikeresen védték ki azokat a próbálkozásokat, amelyek őket is a székhelyi önkormányzat fenntartásába akarták utalni. Ettől azért félnek, mivel az esetleges városhoz rendelés következtében előbb-utóbb el-sorvadna regionális módszertani, gyűjtőkörü, bibliográfiai és tájékoztatási funkciójuk.

(Futala Tibor)

97/013

GARCHA, Rajinder – BUTTLAR, Lois J.: Profiling African libraries: automation in Ghana, Kenya and Nigeria = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 6.no. 25-35.p. Bibliogr. 29 tétel.

Afrikai könyvtárak felmérése: az automatizálás helyzete Ghanában, Kenyában és Nigériában

Felmérés [forma]; Könyvtárügy; Számítógépesítés

A szerzők véleménye szerint a hozzáférhetőség és az információs erőforrások megosztása

a könyvtári munkafolyamatok megfelelő automatizálásától és a számítógéphasználattól függ. Jellemzik három afrikai ország könyvtárait (Ghana, Kenya és Nigéria), különös tekintettel a technológiai adottságokra. A felmérésből az derült ki, hogy kevés könyvtár rendelkezik online katalógussal, továbbá kevés könyvtárosnak vannak megfelelő számítógépes ismeretei. A megkérdezett könyvtárak 44%-a rendelkezik saját számítógéppel, és a leggyakoribb alkalmazás az adatbázisépítés és -keresés. A két legnagyobb probléma a pénz és a képzés hiánya, pedig a könyvtárosok többsége tovább szeretné fejleszteni könyvtárosi ismereteit. A könyvtárautomatizálás tervezésébe az afrikai könyvtárosokon és számítástechnikusokon kívül az illetékes vezetőket is be kellene vonni. Komolyan fontolóra kell venni a forrásmegosztás és az együttműködés lehetőségét.

(Autoref.)

Lásd még 102

Központi szolgáltatások

97/014

AHLERS, Torsten – SCHLIEPHACKE, Jens – SCHMIDT, André: Die von der DFG geförderten Schwerpunkt-bibliotheken im Internet. Ein Informationssystem für Sondersammelgebietsbibliotheken, Zentrale Fachbibliotheken und Spezialbibliotheken: Das Projekt WEBIS = Z.Bibliotheks-wes.Bibliogr. 43.Jg. 1996. 3.no. 227-240.p.

A Német Kutatási Társaság által támogatott kiemelt könyvtárak az Interneten. A kiemelt gyűjtőkörű könyvtárak, az országos feladatkörű könyvtárak és a szakkönyvtárak információs rendszere: a WEBIS projekt

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Országos szakkönyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A World Wide Web mára a legelterjedtebb Internet-plattformá vált. Az Interneten töreked-

nek arra, hogy könnyen áttekinthetően jelenítsék meg a könyvtárakat és azok szolgáltatási kínálatát. Jelenleg erre csaknem kizárólag földrajzi szempontok szerint rendezett listák állnak rendelkezésre, amelyekben nem lehet témák, gyűjtőkori területek szerint keresni.

Németországban a szakkönyvtárakat különböző kategóriákba sorolják: vannak központi szakkönyvtárak, a gyűjtőkori együttműködésben kiemelt szerepet játszó (a Német Kutatási Társaság, DFG által támogatott) és egyéb szakkönyvtárak – ezekről hagyományosan különböző nyomtatott jegyzékekből lehet tájékozódni. (Jelenleg 37 könyvtár 113 gyűjtőkori területért felelős.) A könyvtárak egyre inkább a WWW-n adják közre szolgáltatásaikat. Ha valaki egy bizonyos téma szakirodalmát keresi, egyelőre még nehezen jut hozzá a szükséges WWW-címekhez.

A WEBIS program ezen kíván segíteni: közösen használható infrastruktúrát szeretne ehhez adni. A DFG 1995 elején hagyta jóvá a program finanszírozását. 1996 elején tették közzé a WEBIS elérhetőségét különböző vitafórumokon. A program keretében először a gyűjtőkori együttműködésben kiemelt szerepet játszó, később a többi szakkönyvtár számára is egy WWW-szervert hoznak létre.

A WEBIS honlapjáról a következő információk érhetők el:

- a gyűjtőkori területek (index-szel, a könyvtárak földrajzi szempontok szerinti jegyzékével; előkészületben van az országos tárgyszójegyzék és egy osztályozási rendszer mint belépési pont; meg vannak jelölve azok a könyvtárak, ahonnan közvetlenül online lehet szakirodalmat rendelni),

- a programról szóló információk,
- a német könyvtárak gépi hálózatai és a központi könyvtári szolgáltató intézmények,
- bel- és külföldi könyvtárak és szolgáltatásaik,

- a WEBIS-szel kapcsolatos aktuális műszaki információk, útmutatás a gyűjtőkori témák gondozói számára.

A WEBIS elve, hogy a szakterületek referensei megválaszthatják, hogy a bevitt információkat a későbbiekben külső szerverről kívánják behívni (az úrlapon: LINK mező) vagy közvetlenül a WEBIS szerverén helyezik el (az úrlapon szöveggént, HTML-hívójelekkel vagy azok nél-

kül). Az adatszolgáltató könyvtárnak nincs tehát feltétlenül szüksége WWW-szerverre. A használók tájékoztatására az egyes Web-lapokon szerepel, hogy azok WEBIS szerverén vagy azon kívül találhatóak.

A WEBIS olyan űrlapokat kínál, hogy a referenseknek nem kell ismerniük a HTML-nyelvet, a rendszer létrehozza az oldalak stíluslapját, továbbá egységes használói felületet ad. Az információk aktualizálása az adatbevitelt követően azonnal megtörténik.

A WEBIS-ben jelenleg az egyes szakterületek referensei a következő oldalakat szerepeltethetik:

- általános információk a szakterületről,
- a referens adatai (név, cím, telefon-, faxszám, e-postacím),
- rokon szakterületek (hipertextes kapcsolódással, további szöveges információkkal),
- gépi katalógusok,
- gyarapodási jegyzékek,
- beszerzési javaslatok,
- közvetlen könyvtárközi kölcsönzési rendelési lehetőség,
- újabb Internet-források (űrlap a katalogizálásához),
- CD-ROM adatbázisok jegyzéke (ez előkészületben van, szerzői jogi okokból közvetlen hozzáférés többnyire nem lesz lehetséges; kérésre azonban irodalomkutatót végeznek majd a szolgáltató könyvtárak).

A WEBIS-szerver a LINUX operációs rendszerre épül és egy, a CERN-ben előállított szoftvert használ. A WWW-oldalak teljes terjedelme hamarosan eléri az ezer oldalt.

Jelenleg a WEBIS rendszer 1.0 verziója üzemel, kísérleti jelleggel. Hálózati címe <<http://wwwsub.sub.uni-hamburg.de>>. Tervezik a hardver felújítását. Előkészületben van egy átfogó online help készítése a használók és a referensek számára. Szeretnék bővíteni a dokumentumszolgáltatási funkciókat.

(Hegyközi Ilona)

97/015

DIEROLF, Uwe – MÖNNICH, Michael: Karlsruher Virtueller Katalog (VKV). Neue Dienstleistungen im World Wide Web = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 8/9.no. 1395-1401.p.

A karlsruhe-i virtuális katalógus (KVK): új szolgáltatás a World Wide Weben

Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresés; Gépi könyvtári hálózat; Központi katalógus -online; Számítógép-hálózat

Németországban a nagykönyvtárak kb. 10 éve közösen katalógizálják a könyveket és időszaki kiadványokat. A legnagyobb közös katalógusok a következők: a bajorországi (BVB), a hét tartományra kiterjedő GBV, a délnyugat-német SWB (Baden-Württemberg és Rajna-Pfalz), a HBZ adatbázisa (Észak-Rajna-Vesztfália és Rajna-Pfalz) és a Deutsches Bibliotheksinstitut (DBI) periodika-adatbázisa (Zeitschriftendatenbank, ZDB). Ez az öt adatbázis több mint 25 millió címet és 49 millió lelőhely-adatot tartalmaz. Közös lekérdezésük az eltérő számítógépes rendszerek miatt még a World Wide Web-en sem egyszerű.

A karlsruhei egyetemi könyvtár, az intézeti könyvtárak és a badeni tartományi könyvtár maga is hozzáférhetővé teszi saját katalógusát a hálózaton. Ezek közös lekérdezése még nincs megoldva.

Az utóbbi években a közös lekérdezésben jelentős fejlemények történtek. WWW-interfészek segítségével, HTML-űrlapokon lehet a keresőkérdést feltenni, amelyet egy CGI (Common Gateway Interface) program „lefordít” az egyes katalógusok szintaxisára, egyszerre megküld minden katalógusnak, a találati listákat összegyűjti és elemzi, végül egységes, HTML-formátumú közös találati listát állít elő.

Ezt tervezik az ún. karlsruhe-i virtuális katalógus (KVK) esetében is. Ennek honlapjáról (<<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de>>) az SWB, a BVB, a GBV, a HBZ adatbázisában és a karlsruhei OLIX-OPAC-okban lehet majd keresést végezni. A használó meghatározhatja, hogy mely katalógusokban kíván keresni. A találati lista rövidített bibliográfiái leírásaira rákattintva megjelenik a teljes leírás és a lelőhely.

Felmerült a kérdés, hogy ez a technika alternatívát jelent-e az SR illetve a Z39.50 szabványos interfész-protokolokkal szemben. Előnye, hogy olyan rendszereknél is alkalmazható, amelyek nem rendelkeznek szabványos interfésszel.

További előny a WWW hipertext-funkcióinak alkalmazása, t.i. az, hogy rákattintással további szolgáltatások és funkciók (lelőhely, kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, további információk) vehetők igénybe. Hátránya viszont, hogy csak korlátozott számú katalógus esetében célszerű alkalmazni, ui. a WWW-interfészekben végrehajtott változtatásokat a struktúra-leíró fájlokban is végig kell vinni.

A rendszer könnyen bővíthető egyéb katalógusokkal, tervezik például a DBI-Verbundkatalog (VK) felvételét. A bővítés problémái: egyes online katalógusok hozzáférését jelszóval védik; egyes HTML keresőűrlapokhoz be kell szerezni egy láthatatlan, egyedi tranzakciószámot; meg kell oldani a HTML-űrlapok változásainak automatikus felismerését.

(Hegyközi Ilona)

Együtműködés

97/016

RIEDLMAYER, András: Libraries are not for burning: international librarianship and the recovery of the destroyed heritage of Bosnia-Herzegovina = Art Libr.J. 21.vol. 1996. 2.no. 19-23.p.

Nemzetközi könyvtárosi együttműködés a kulturális örökség helyreállítására Bosznia-Hercegovinában

Együtműködés -nemzetközi; Háborús károk

Az elmúlt három évben Bosznia-Hercegovina kulturális öröksége jelentős károkat szenvedett. Az Európa Tanács „kulturális katasztrófának” minősítette a helyzetet. Történelmi építészeti emlékek (1200 mecset, 150 templom, 4 zsinagóga és több mint 1000 egyéb emlékmű), műalkotások és kulturális intézmények (múzeumok, könyvtárak, levéltárak és kéziratgyűjtemények) pusztultak el. Nemcsak művészeti alkotások mentek tönkre, hanem olyan kulcsfontosságú dokumentációk is, amelyek segíthetnének a helyreállításukban. A boszniai könyvtárosoknak az újjáépítéshez szüksége van a nemzetközi

könyvtáros közösség támogatására. Jó lenne, ha a külföldi könyvtárosok – intézményeik és szakmai szervezeteik útján – anyagi, technikai, képzési és dokumentációs segítséget nyújtanának az elpusztult kulturális örökség helyreállítására.

(Autoref.)

97/017

LEHMANN, Klaus-Dieter: Bücher als Kriegsgeiseln. + Memorandum der russisch-deutschen Fachgruppe Bibliothekern über die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der Rückführung von Büchersammlungen, die als Ergebnis des Zweiten Weltkrieges verlagert worden sind. = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 8/9.no. 1475-1481.p.

Könyvek mint háborús túsok. + Az orosz-német könyvtári munkacsoport memoranduma a 2. világháború következményeként elhurcolt könyvgyűjtemények visszaszállítására szervezett együttműködésről

Együttműködés -nemzetközi; Háborús károk; Hadizsákmány

A háború alatt és után elszállított németországi könyvek visszajuttatása ügyében a német-orosz könyvtárosi szakbizottságban az egyetértés a jellemző, az orosz politikában viszont a határozott „nem”. A legutóbbi szakbizottsági javaslatot a Szövetségi Tanács elutasította, s mindeddig nem kaptak vissza a német könyvtárak számottevő anyagot a Szovjetunióba szállított könyvekből. Jelenleg az elszállított könyvek lelőhelyének megállapítása folyik; az állomány mintegy 80%-a esetében lehetségesnek látszik a lokalizálás.

„Az orosz-német könyvtári szakbizottság memoranduma azoknak a könyvgyűjteményeknek a visszajuttatásáról, melyeket a második világháború következtében szállítottak el” címmel a cikk közli az 1996. június 11-én Moszkvában Vladimir Zajcev és Klaus-Dieter Lehmann által aláírt memorandum szövegét. A memorandum abból indul ki, hogy a második világháború-

ban a német csapatok a Szovjetunióban sok múzeumot és könyvtárat megkárosítottak vagy elpusztítottak, sok kultúrincset, köztük könyvgyűjteményeket is Németországba szállítottak, másrészt Németországból a háború alatt ill. után kultúrincseknek, köztük könyveknek jelentős mennyiségét szállították a Szovjetunióba. Mindkét fél nemzeti kulturális örökségét pótolhatatlan és tragikus kár érte. 1990-ben az NSZK és a Szovjetunió között barátsági, partneri és együttműködési szerződés jött létre, 1992-ben pedig az NSZK és Oroszország között kulturális szerződés. Az utóbbi megkötése után, 1992 decemberében orosz és német könyvtárosok kerekasztal konferencián találkoztak Moszkvában, melynek záróokmánya szerint „mindkét félnek az a véleménye, hogy a felek számára kölcsönösen elfogadható megoldást kell találni az elszállított könyvtári állományok visszajuttatására.”

A könyvtári szakcsoportok további közös munkával módszereket alakítottak ki, melyek segítségével a szóban forgó állománycsoportok nagyságrendje, minősége és állapota megállapítható, új adatbankokat hoztak létre ill. a régebbieket rendszeresen fejlesztették az állományról való információszerzés céljából, s ennek érdekében kölcsönösen biztosították a hozzáférést azokhoz az irattári anyagokhoz, melyek segítségével a gyűjtemények sorsa követhető volt. Ezenközben azonban kirajzolódott azok a problémák is, melyek a megoldást gátolták: a jogi nehézségek és a visszaadandó javak egyenlőtlen nagyságrendje.

A könyvtári szakértők egyetértettek abban, hogy a könyvek kulturális értékéből kell kiindulni. A nyomtatott könyveknek anyagi értékük van, szemben a műalkotások muzeális értékével, ugyanakkor egyedi értékükön túl gyűjteményi értékük is meghatározó lehet: vannak könyvek, melyek kizárólag mint egy bizonyos gyűjtemény részei válnak értékké. A Szovjetunióba szállított könyvanyagban vannak olyan állományrészek, melyek könyvtári raktárakba kerültek ugyan, de melyeket mindmáig nem tártak fel bibliográfiailag, s mindmáig senki sem használt. Ezek visszaadása esetében egyik felet sem érné veszteség.

A szakbizottság javaslata szerint a kéziratokat, ősnymtatványokat, levéltári és ahhoz hasonló anyagokat a könyvektől el kell különíteni,

és további sorsukat más szempontok szerint kell rendezni.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 6, 14, 19

Jogi szabályozás

97/018

CREMIEUX, Karl A.: Malpractice: is the sky falling? = Spec.Libr. 87.vol. 1996. 3.no. 147-155.p. Bibliogr.

Res. spanyol és francia nyelven

Miért nem szokás referenz-könyvtárosok ellen kártérítési pert indítani „szakmai műhiba” címén?

Hatékonyág; Jogszabály -más területről; Könyvtárosetika; Referenz

A cikk a referenz-könyvtárosok ellen a kárt okozó tájékoztatás miatt indítható perek potenciális veszélyeit vizsgálja. A károkozás meghatározásában fontos szerepet játszik a könyvtáros és az olvasó kapcsolata, valamint a nyújtott szolgáltatás szintje. A cikk azáltal, hogy feltérképezi a könyvtári környezetet, az információ-szolgáltatóval szemben támasztott követelményeket és az eddigi jogi-bírósági eseteket, a téma szemle tanulmányának tekinthető.

(Autoref. alapján)

97/019

ECKER, Reinhard – MITTLER, Elmar: European Copyright User Platform – ECUP und ECUP+ = Bibliotheksdienst. 30.Jg. 1996. 8/9.no. 1430-1440.p.

Az ECUP és az ECUP+ nevű program az európai szerzői jogi kérdések tisztázására

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció; Szerzői jog

Az elektronikus dokumentumok használata és sokszorosítása a könyvtárakban számos tisztázatlan szerzői jogi kérdést vet fel. A könyvtári, információs és dokumentációs egyesületeket tömörítő európai szervezet, az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) 1994 októberében létrehozta az ezzel a problémakörrel foglalkozó bizottságát, az ECUP-ot. (European Copyright User Platform.) Az ECUP vezetője Emanuella Giavarra (EBLIDA), irodájának székhelye London, célja: 1. A könyvtárosok tájékoztatása a szerzői jog kérdéseiről, 2. A szerzői jog kérdéseiben koncepcionális álláspont kialakítása, 3. A könyvtárak pozícióinak javítása. Az ECUP megbízásának lejártá után, 1996 januárjától annak továbbfolytatásaként változatlan célokkal az ECUP+ program lépett életbe.

Az ECUP és az ECUP+ eddigi eredményei:

1. A könyvtárosok tájékoztatása érdekében munkacsoportokat szerveztek, melyek a résztvevőknek a következő témakörökben nyújtottak felvilágosítást: bevezetés a szerzői jogba, bevezetés az elektronikus dokumentumközvetítés jogi kérdéseibe, az adott ország szerzői jogrendszerre, a szerzői jog kérdései európai szinten, az adott ország gyakorlata, a nemzetközi (elsősorban az európai) gyakorlat, vita a megoldási lehetőségekről.

A könyvtárosok élénk érdeklődését jelzi, hogy egy-egy munkacsoportba 50-70 résztvevő is jelentkezett.

2. Az ECUP feladata a problémák pontos meghatározása. A következő kérdéskörök várnak tisztázásra:

A jogi kérdések terén: Hogyan definiálható jogilag az „elektronikus sokszorosítás”? (Ez egyik európai országban sem tisztázott kielégítően.) Mit jelent az elektronikus dokumentumok esetében a tárolás, a feldolgozás, a terjesztés, a reprodukálás? Hogyan biztosítható a manipulálással, hamisítással, további hasznosítással szemben a szerzői jog (pl. az Internet esetében)?

A gazdasági kérdések terén: Hogyan akadályozható meg (a technikai megoldásokon túlmenően), hogy az egyetlen példányban megvásárolt, majd digitális úton terjesztett dokumentumok esetében a kiadó ne legyen vesztes?

A jogtulajdonos azonosításának kérdése: Számos esetben nem állapítható meg egyértelműen, hogy ki a szerzői jog tulajdonosa.

A szerzői jog védelmében alkalmazott technikai eljárásokat illetően: ezek gyakran használó-ellenesek, drágák és a könyvtárak szempontjából problematikusak.

3. Az ECUP-javaslatok alapelvei: a könyvtárak számára csak az a megoldás elfogadható, amely

– biztosítja, hogy a könyvtár helyiségén belül minden használó ingyenesen olvashassa az elektronikus dokumentumok adatait is,

– az egyes kiadókkal való egyedi szerződések helyett az általános elvi rendezést helyezi előtérbe,

– csak olyan technikai jogvédő megoldásokat enged meg, melyek a dokumentum könyvtári használatát nem gátolják.

4. Ajánlások a könyvtárak elektronikus-dokumentum használói jogainak kidolgozására:

Az ECUP mátrixot dolgozott ki, melynek kategóriái lehetővé teszik a könyvtárakat megillető jogok pontos meghatározását. Más-más jog illeti meg a használót a következő esetekben: a használó maga a könyvtár (belső használat); regisztrált használó az intézményen (egyetem, hatóság, cég stb.) belül; nem regisztrált használó az intézményen belül; regisztrált használó az intézményen kívül; nem regisztrált használó az intézményen kívül; zárt használói csoportok. Az egyes használói kategóriákon belül külön-külön megállapítandók az engedélyezett használati módok (pl. a vortext olvasása képernyőn minden kategóriában engedélyezett, egyszeri másolás magánhasználatra a legtöbb kategóriában engedélyezett stb.) és megállapítandók a kiadói engedélyhez kötöttek (pl. a több példányban történő másolás).

5. A kidolgozott mátrixot az ECUP a kiadók széles körében megvitatta.

6. A megvitatott mátrix alapján elkezdtek az első szerződés-modell kidolgozását.

7. Az eddigi tevékenység megvitatását széles körben lehetővé tették az Internet nyilvános-

ságán keresztül, ahol Copyright Focal Point címen adnak hetente kiegészített tájékoztatást és biztosítanak lehetőséget a véleménynyilvánításra.

(Katsányi Sándor)

97/020

PERKINS, Mark: Barriers to technical solutions: institutional, policy and legal barriers to information access = Inf.Dev. 12.vol. 1996. 3.no. 149-154.p. Bibliogr.

A műszaki megoldások korlátai: az információhoz való hozzájutás intézményi, politikai és törvényes akadályai

Adatvédelem; Cenzúra; Számítógép-hálózat; Szerzői jog; Tájékoztatás szabadsága

A legutóbbi években egyre többen vannak, akik az emberiség problémáinak megoldását (a „fejlődést” is ideértve) az Internettől, pontosabban annak felhasználóbarát grafikus felületétől, a WWW-től várják. Kétségtelen, hogy az Internet nem pusztán információszállító mechanizmus, hanem egy rendkívül erőteljes kommunikációs eszköz, használatának azonban a technikai feltételeken kívül politikai, társadalmi, kulturális és intézményes akadályai is vannak. A *cenzúra*, azaz az Internet tartalmának bizonyos határok közé szorítása (pl. rasszista megnyilvánulások letiltása a Bulletin Boardokról és az Usenetről), vagy bizonyos területek hozzáférési korlátozása (pl. pornográf anyagok korhatárhoz kötése) a WWW nyomán kialakult egyre szélesebb körű elterjedés és népszerűség okán vált indokolttá és szükségessé, holott eredetileg az Internetet éppen a durva cenzúra leküzdésére (is) tervezték. Több országban vannak tervek, illetve már hatályos törvények az Internet cenzúra-jellegű szabályozására, azonban ezek számos problémát vetnek fel (az értelmezési kérdésektől a technikai megoldásokig, pl. „V-chip” beépítése a hardverbe az USA-beli jogszabály értelmében, az Internet terjesztők felelőségétől a tiltás határáig, egy német jogszabály által letiltott helyről a tilalmas információ szinte azonnal megjelent több más, elérhető helyen stb.) A *magánszféra* sérthetatlensége, a „*privacy*” is számos problé-

ma okozója, hiszen normális esetben egy Internet üzenetet küldeni annyi, mint nyílt postai levelezőlapot írni, ez azonban lehetetlenné teszi pl. a pénzügyi, üzleti vagy technológiai (ld. ipari kémkedés) levelezés biztonságát és titkosságát. Másrészt viszont az üzenetek titkosításának lehetősége a szervezett bűnözés és a terrorizmus érdekeit is szolgálja. A szerzői jogok legalább ennyi kérdést vetnek fel, általában az elektronikus copyright, és különösen a szellemi termékeknek az Interneten való terjesztése körül. Az USA kormányának „white” és az Európai Unió „green” papere élő bizonyítéka a kérdés bonyolultságának. Az intézményesnek nevezett problémák elsősorban az Internet gyors terjedésével, a fejlődő országokba támogatási, fejlesztési programok útján eljutó Internet-használattal kapcsolatosak.

(Mohor Jenő)

97/021

STREIT, Vincenc: Rada Evropy přeje knihovnické legislativé = Čtenář. 48.roč. 1996. 6.no. 202-203.p.

Az Európa Tanács támogatja a könyvtári jogszabályozást

Jogszabály -könyvtárügyi

Az alább referált cikk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete által a könyvtári törvényelőkészítéssel 1995 szeptemberében rendezett konferencia utóhangjának tekinthető.

Ezen a konferencián a magyar könyvtárosok egy kvalitásos és működőképes könyvtári törvény megalkotásának útjait-módjait keresték. „Nézeteik – állapítja meg a cikk szerzője – ugyan sok mindenben különböztek egymástól, a vitában, különösen a törvényi szabályozás terjedelmének, gazdaságossági szempontjainak, finansziális megközelítésének, a felsőoktatási könyvtárak társadalmi szerepkörének és az egyes állampolgárok és lakossági csoportok információellátásának kérdéseivel kapcsolatban komoly ellentétek fogalmazódtak meg, egy dologban azonban mindenki egyetértett, nevezete-

sen abban, hogy szükség van a megfelelő törvényi rendezésre, illetve annak végrehajtására.”

Hasonlóképpen vélekedtek a konferencia külföldi vendégei is, a cseh, szlovák, lengyel, ukrán, román, szlovén, horvát és osztrák szakemberek. Megfogalmazásaikban mindössze a nemzeti hagyományokra való hivatkozásban volt különbség. Noha több országban, így Csehországban, Szlovákiában, Ukrajnában és Szlovéniában intenzív erőfeszítések történtek a könyvtári törvény kimunkálására és elfogadtatására, ám ezek meddők maradtak: legfeljebb a parlamenti bizottságokig jutottak el. Ez különösen szomorú Csehország esetében, amely már az Osztrák-Magyar Monarchia idején megpróbálkozott a könyvtárügy, pontosabban a közkönyvtárügy (nyilvános könyvtárügy) törvényi szabályozásával, majd mindjárt a Csehszlovák Köztársaság megalakulását követően ténylegesen is meglehetősen példaszerű törvénnyel „rukkolt elő” (vö. a 430/1919. Sb. sz. törvénnyel). De még a szocialista korszakban sem maradt könyvtári törvény nélkül (vö. 53/1959. Sb. sz. törvénnyel) az ország. (Más kérdés, hogy ez a jogszabály magán viselte korának minden negatív sajátosságát.)

Cikkünk szerzője az „egész tanácskozás betetőzésének” minősíti az Európa Tanács képviselőjének felszólalását, aki leszögezte, hogy a könyvtárak kulcsszerepet játszanak az információs területen, illetve az informálódáshoz való jog állampolgári-lakossági realizálásában. Szerinte a közkönyvtárügy törvényi szabályozásának korántsem csak a könyvtárak és olvasóik-használóik számára van jelentőségük, hanem az európai méretekben megvalósítandó könyvtárközi együttműködés számára is. Annál is inkább, mivel az összeurópai egység nem utolsósorban az információk hatékony és szabad áramlásán múlik.

(Futala Tibor)

Könyvtárosi hivatás

97/022

CRONIN, Blaise – DAVENPORT, Elisabeth: Conflicts of jurisdiction: an exploratory study of aca-

demic, professional, and epistemological norms in library and information science = Libri. 46.vol. 1996. 1.no. 1-15.p. Bibliogr.

Felelősségi konfliktusok: a felsőoktatási, szakmai és ismeretelméleti normák érvényesülése a könyvtár- és tájékoztatástudományban

Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Női munkaerő; Oktató -könyvtárosképzésben; Publikációs tevékenység

A könyvtár- és tájékoztatástudomány oktatói – más, szakmai jellegű felsőoktatási intézmények oktatóihoz hasonlóan – olykor különböző igények konfliktusának vannak kitéve: a tudományos produktivitás összeütközésbe kerülhet a szakmai lelkiismeretességgel, az elméletalkotás a gyakorlati készségek fejlesztésével. Ez a tanulmány a könyvtár- és tájékoztatástudomány egyik olyan részterületét – „A gyermek, az iskola” – vizsgálja, amely csaknem kizárólag női oktatóknak a kutatási területe; ott veszi szemügyre a felsőoktatási, a szakmai és a tudományos normák érvényesülését, a publikációk és a rájuk való hivatkozások száma alapján. A szerzők felfogása szerint a hármasszori norma kielégítése a kritérium annak, hogy valaki egy egyetemi diszciplína hivatásos oktatói közé tartozik-e. Az újabb szakirodalomban viszont jelentkezik egy olyan, feminista színezetű felfogás, amely szerint egy „új könyvtártudomány” kritériuma az, ha valaki e három norma egyikének se felel meg. E felfogás képviselői, akik az „előszőr nők és gyermekek” elvével igazolják ennek az új könyvtártudománynak a létjogosultságát, ezzel lényegében az említett normák elvetését követelik. A szerzők szerint ezzel olyan hatásköri konfliktus jelentkezésére reagálnak, amelyet egészen más módon kellene feloldani.

(Autoref.)

97/023

DRURY, Claire: How to win friends = Libr.Assoc. Rec. 98.vol. 1996. 6.no. 306-307.p.

Hogyan nyerjük barátokat új munkahelyünkön? Egy könyvtáros tapasztalatai sikeres beilleszkedéséről

Főiskolai könyvtár; Kommunikáció -személyzetten belül; Könyvtárosi hivatás

Az új munkatársak gondosan megtervezett bevezetése, betanítása rendkívül fontos a későbbi sikeres munkavégzés szempontjából. A gyakorlatban ez lehet formális, a feladatokat és a körülményeket részletesen ismertető, felületes, nagyszerű, értéktelen vagy akár nem létező. A cikk szerzője első munkahelyén (egy iskolai könyvtárban) saját bőrén tapasztalta a nem megfelelő indításból fakadó problémákat. Elkövette azt a hibát, hogy az adott könyvtári szervezet kellő ismerete nélkül kezdett a meggyőződése szerint jobbitó szándékú változtatásokhoz. Így érthető, hogy ezek – gondos előkészítés és megalapozottság hiányában – visszájára fordultak, ellenérzést váltottak ki a felettesekből és a használókból egyaránt.

Az új belépő legkörültekintőbb megismertetése leendő munkahelyével sem terjedhet ki minden tudnivalóra. Ezért a kezdeti időszakban szinte elkerülhetetlenek a hibás döntések.

A szerző négy pontban foglalta össze stratégiájának lényegét, amely véleménye szerint a munkaszervezet jobb átlátását és a feladatok mélyebb megértését szolgálja.

1. A nevek és az arcok összekapcsolása. Evidensnek tűnik, de egy nagy intézmény esetében meg kell ragadnia a könyvtárosnak minden lehetőséget ahhoz, hogy ismertté váljon, és ő is minél több tagját megismerje, ebben aktív, kezdeményező szerepet játszva.

2. Nem elég az intézmény szervezeti felépítését megismerni, azon személyeket kiemelten számba kell venni, akik tudnak és akarnak is segíteni, akiktől lehet és érdemes tanácsot kérni, akik nem élnek vissza a bizalmas információkkal.

3. Célszerű bekapcsolódni az intézmény működésébe: munkabizottságokban, különböző testületekben más területek képviselőivel együtt részt venni, ahol lehetőség nyílik a könyvtárban folyó munka megismertetésére. Ezáltal elérhető, hogy mindenkor figyelembe vegyék a könyvtári szempontokat a döntések meghozatala során.

4. Az előző három pontban foglaltak szellemében összegyűjtött információkat használja fel a könyvtáros saját szakmai céljainak eléréséhez.

A szerző a kezdeti hibás döntéseit újraértékelte, és az általa kidolgozott fenti stratégiát követve elérte, hogy gyakorlatilag ugyanazokat a változtatásokat zökkenőmentesen megvalósíthatta, amelyek belépésekor nagy ellenállást váltottak ki. A siker titka az volt, hogy a második esetben szem előtt tartotta az intézmény egészének működését és sajátos szempont-rendszerét. Az egyik alapvető változtatás abban állt, hogy az állomány felülvizsgálata után meggyőzte a tanárokat, hogy járuljanak hozzá jelentős mennyiségű könyv kivonásához az állományból. A költségvetés lehetővé tette sok új mű beszerzését ezzel párhuzamosan, így az akció sikeresé vált. A másik „szentségtörő” terv arra irányult, hogy az olvasóterem egy elkülönülő részét „beszélő” zónává alakítsa, ugyanis a diákok gyakran kapnak olyan csoportos feladatot a tanáraiktól, amelyet a könyvtárban együtt kell elvégezniük, célszerűen kommunikálva közben, ez pedig az olvasóterem csendjében konfliktusokhoz vezetett.

(Pappné Farkas Klára)

97/024

MISSINGHAM, Roxanne: Cyberspace: no women need apply? Librarians and the Internet = Aust.Libr. 45.vol. 1996. 2.no. 102-119.p. Bibliogr.

Változást jelent-e az Internet a nők szakmai érvényesülésének szempontjából?

Könyvtárkép; Női munkaerő; Számítógép-hálózat

A könyvtárösséget hagyományosan női foglalkozásnak tekintik, mert „segítő jellegű”, és mert a könyvtárosok igen nagy hányada (a felső vezetőket kivéve) nő. A nők és a tudomány, a nők és a technológia viszonya mindig az adott társadalom nemi struktúrájának (strukturáltságának) függvénye is. (S a patriarchális nyugati társadalomban a feministák a tudományt a női élettől idegennek, a nő számára valami „rossznak”, vagy legalábbis a női lét megkönnyítésére tett, de be nem váltott ígéretnek tekintik. A kuta-

tások szerint pedig minden új technológia bevezetése során a férfiak kapnak előbb és több lehetőséget annak megismerésére, előnyt élveznek a továbbképzés során stb.)

Ugyanakkor a könyvtárak a számítástechnikán és telekommunikáción alapuló új technológiák alkalmazásában élen járnak már jó húsz éve, az Internet pedig igen sok könyvtáros számára teremt lehetőséget a kollégáikkal (illetve más intézményekkel) való közvetlen kapcsolatfelvételre információcsere, hálózatfejlesztés, használói szolgáltatások nyújtása és saját szakmai előmenetelük biztosítása (karrierfejlődés) érdekében.

A tanulmány azt tekinti át, hogy az Internet mennyiben befolyásolja a női könyvtárosok szakmai lehetőségeit a „hálózatozás”, a „mentorkodás” és a karrierfejlődés révén. A „hálózatozás” itteni jelentése: kapcsolatteremtés és e kapcsolatok felhasználása bármely célra. A „mentorkodás” pedig valamely idősebb (tapasztaltabb, képzettebb, jobb pozícióban lévő) kolléga által nyújtott információ, segítség, támogatás az előbbre jutás érdekében.

Az Internet, lévén személytelen, s az e-mail címek és a használói azonosítók is többnyire oly rövidke (vagy választottak), hogy nem utalnak nemre, elvben azonos lehetőséget nyújt mindkét nem használói számára. Hogy a két nem azonos mértékben és módon használja-e ki a lehetőségeket, azt vizsgálták meg két szakmai levelező lista segítségével. Elemezték a PACS-L, az egyik legnagyobb (amerikai eredetű) általános könyvtári kérdésekkel foglalkozó „elektronikus vitakör”, és a FEMINIST, az ALA feminista csoportja által létrehozott, főként női, homoszexuális és a feminista témák iránt érdeklődő könyvtárosok által használt levelezőlista egy bizonyos időtartamon belül megjelent üzeneteit. A FEMINIST tagjai egy e-mailen eljuttatott kérdőívre is válaszoltak.

Összegző megállapítások: A válaszoló (női) könyvtárosok legtöbbszörének (84%) egy évnél régebben van Internet-hozzáférése, többségük (67%) nagyobb mennyiségű munkalehetőségről értesül az Internet révén, számosan (39%) pályáztak meg az Interneten hirdetett állást, 25%-uk nem keresett más állást, ám 50-uk használt fel az Internet révén talált képzettséggel és fizetéssel kapcsolatos információkat. Valamennyien

kommunikáltak más könyvtárosokkal az Interneten, az Internet-hozzáférés növelte az információforrásokról való ismereteiket, javította szakmai- és karrierképüket, 56%-uknak volt „mentorkodási” kapcsolata (akár támogató, akár támogatottként).

A FEMINIST-re a nők által küldött üzenetek 1. információt kerestek, 2. általános vitában vettek részt, 3. szexuális zaklatással vagy diszkriminációval foglalkoztak, 4. másnak nyújtottak segítséget. A férfiak üzenetei 1. új információforrásokról tájékoztattak, 2. másokat bíráltak, 3. konferencia-híreket közöltek, 4. munkalehetőségről tájékoztattak.

A PACS-L női üzenetei 1. szexuális zaklatással, diszkriminációval foglalkoztak, 2. az általános kérdések megbeszélésén vettek részt, 3. információt kerestek, 4. munkalehetőségről tájékoztattak. A férfi üzenetek 1. konferenciákról, előadásokról jelentettek, 2. új forrásokról tájékoztattak, 3. bíráltak, 4. következő konferenciákra figyelmeztettek.

A FEMINIST üzenőinek 68,1%-a, a PACS-L-ének csak 32,3%-a volt nő. (Ne feledjük: a könyvtárosoknak több, mint 80%-a nő!) Mindkét listára jellemző, hogy a nők több üzenetet küldenek annak érdekében, hogy információt kérjenek, hogy az általános megbeszéléseken vegyenek részt, hogy a szexuális zaklatással, diszkriminációval foglalkozzanak, hogy másokat segítsenek; a férfiak pedig azért, hogy tájékoztassanak (konferenciákról, előadásokról, forrásokról), illetve hogy bíráljanak.

Az elemzés során bizonyos nyelvhasználati különbségeket is fel lehetett fedezni (pl. a nőknél gyakoribb a személyes névmások használata), de evidensen hátrányosan megkülönböztető nyelvezetet nem lehetett kimutatni. A társadalmi erőviszonyokat látszik tükrözni, hogy míg a nők inkább kérik, a férfiak inkább adják az információt, a nők inkább segítik, a férfiak inkább bírálják a másik résztvevőt.

A vizsgálatnak az a hipotézise, hogy az Internet a női könyvtárosoknak a férfiakéval azonos lehetőséget nyújt a szakmai kérdések megvitatására, a PACS-L esetében éppenséggel nem bizonyosodott be: a nyilvánvaló kisebbség üzenetei stílus- és természetbeli különbségeket mutatnak, s bár a FEMINIST szinte egy elektronikus női szalon, mindkét listán megmutatkoztak

a nembéli különbségek: erő (hatalom) és agresszió volt a férfi, a megosztás (adás) és az információkérés a női üzenetek jellemző vonásai.

Azzal kapcsolatban, hogy a hálózatozás, a mentorkodás és a karrierfejlődés magasabb szintű, kevésbé strukturált, mint a való életben, s így módon nagyobb lehetőségeket nyújt a nőknek, a következőket tapasztalták: az álláslehetőségek elérhetőbbek, nagyobb együttműködési készség mutatkozik, a mentorkodás és a hálózatozás idő- és térbeli akadályokon át is hat. A nők, akik alacsonyabb beosztásuk, kisebb fizetésük, vagy családi körülményeik miatt ritkábban utazhatnak, az Internet segítségével könnyen tehetnek virtuális tanulmányutakat, vehetnek részt konferenciákon, s mindez előnyösen hat karrierjükre. Bár az Internet nem semlegesnemű világ, valóban lehet szerepe abban, hogy a társadalomban kialakult nemi hierarchia-sturktúrát lebontsa, s másrészt a női részvétel emberközelebbé teheti a hálózatot, növelheti a technológia humán dimenzióját.

(Mohor Jenő)

Lásd még 26, 55

Oktatás és továbbképzés

97/025

BISSEN BARD, Therese: Cooperative activities in interactive distance learning = J.Educ.Lib. Inf. Sci. 37.vol. 1996. 1.no. 2-10.p. Bibliogr. 18 tétel.

Az együttműködés lehetőségei interaktív távoktatás során

Didaktika -felsőoktatási; Távoktatás

A hagyományos oktatásban bevált közös, csoportos tanulás a távoktatásban is alkalmazható. Ebben az oktatási formában a hallgatók teljesítménye, csapatmunkája, problémamegoldási készsége egyaránt sikeresnek bizonyult. A közös tanulás elősegíti az önfejlesztést, az intellektuális megerősödést és az állandó tanulás iránti vágyat, továbbá feloldja az elszigeteltség

érzésének gátlásait. Az együttműködési tevékenységek típusai közül a következők bizonyultak hatékonyaknak: páros és kiscsoportos beszélgetések, team-feladatok, közös elemzés és értékelés. A távoktatási csapatmunka sikerét alátámasztja a hallgatók véleménye, az oktató tapasztalatai és a kiadott feladatok sikeres megoldása.

(Autoref.)

97/026

BUTTLAR, Lois – DU MONT, Rosemary: Library and information science competencies revisited = J.Educ.Lib.Inf.Sci. 37.vol. 1996. 1.no. 44-62.p. Bibliogr. 44 tétel.

Melyek a legfontosabb képességek a könyvtári-információs munkában? Végzett hallgatók munkahelyi tapasztalatainak felmérése és összehasonlítása a korábbi adatokkal

Felmérés [forma]; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A tanulmány arra kereste a választ, hogy a végzett könyvtárszakos hallgatók miként vélekednek a Master's programban hallgatott tárgyak gyakorlati fontosságáról. A volt hallgatók értékelését a tanterv kifejlesztésében kívánták hasznosítani. Összesen 736-an értékelték 55féle jártasságot. A megkérdezettek 25%-a kevesebb, mint három éve, 60%-uk kevesebb, mint tíz éve fejezte be a tanulmányait. A legtöbben közönyvtárban dolgoztak (39%), ezután következtek az egyetemi könyvtárosok (20%), az iskolai könyvtárosok (19%) és a szakkönyvtárosok (10%). A nem könyvtárban dolgozók 12%-ot tettek ki. Jelentős összefüggést találtak a felvett tantárgyak és az alkalmazó könyvtár típusa között. A szakirodalmi tárgyak közül a gyermek- és ifjúsági irodalom bizonyult a legnépszerűbbnek. A megkérdezettek a következő öt jártasságot minősítették a legfontosabbnak: forrásismeret, állománygyarapítási készség, referenz-interjú, hatékony írásbeli kommunikáció, kritikai gondolkodásmód a könyvtári problémák megoldására. A jártasságokat könyvtár típusok és a szakmában töltött idő (1-3, ill. 5-nél több év) szerint is ele-

mezték. Az eredményeket egy, a szerzők által korábban (1987) végzett tanulmány adataival hasonlították össze.

(Autoref.)

97/027

BILINSKI, Lucjan: Postulowane zmiany w poziomach ksztalcenia bibliotekarzy = Poradnik Bibl. 1996. 7/8.no. 1-4.p.

Változtatások szükségessége a lengyel könyvtárosképzés egyes szintjein

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

A lengyel közönyvtári (nyilvános könyvtári) hálózatban 1995 folyamán összesen 17 894 könyvtáros dolgozott. Közülük 12 646 volt a főállású. Az összlétszám 12,2%-ának volt felsőfokú, 48,6%-ának pedig középfokú szakképzettsége. A főfoglalkozásúak 72,9%-a, az összlétszám 60,8%-a tekinthető szakképzettnek. Ebből következnek: van mit „csinálnia” az esti és levelező tagozatoknak. 1995-ben e tagozatokon ezret meghaladó volt a hallgatói létszám, mintegy másfél százzal több, mint 1994 folyamán.

1994-hez képest 1995-ben az összlétszámon belül 4,1%-kal, a főfoglalkozásúak körében pedig 5,0%-kal nőtt a felsőfokú szakképzettségűek aránya, ami bizonyos szemléletváltozást tükröz a foglalkoztatási politikában. Ezt a felsőfokú képzőintézmények is érzékelik, ui. 1994-ről 1995-re körükben a legnagyobb arányú a hallgatói létszámnövekedés (20-28%-os).

Meglehet: a felsőfokú képzés iránti érdeklődés növekedése összefüggésben áll a nem állami felsőoktatási intézmények sokaságával. (Néhány év alatt 79 ilyen intézmény regisztráltatta magát az Oktatási Minisztériumban.) Bár ezekben az intézményekben egyelőre még nem indult könyvtárosképzés, kétszáznál több könyvtáros hallgatójuk van a legkülönbözőbb szakokon.

A középfokú képzés a felsőfokú felfutása ellenére is még kb. fele részét fogadja a pályára készülőknek, illetve a nem szakképzettek közül a képesítésre törekvőknek. Különösen erősek e képzés pozíciói ott, ahol magas színvonalon mű-

ködnek a könyvtáros iskolák (pl. a katowicei és a varsói vajdaságban).

Középfokú képzési szinten bizonyos kollízió áll fenn a kétéves (érettségire épülő levelező könyvtáros képzés az Állandó Könyvtáros Képzési Központ szervezésében) és az egyéves (ráfejelő képzés a már valamilyen diplomával rendelkezők számára) forma között. Egy felmérés válaszai nyomán a kétéves képzés egy további évvel megtoldva esetleg főiskolai képzéssé alakul, bár a növekvő tandíjak perspektívája miatt nem mindenki lelkesedik e lépés megtételéért.

A képző intézmények egyre intenzívebben érdeklődnek a munkaerőpiac könyvtáros keresletének alakulása iránt, minthogy nem céljuk a keresletet meghaladó kibocsátás. E célból 1996 nyarán Krakkóban tudományos konferencián tárgyalták meg a munkaerőpiac és a könyvtáros, illetve tájékoztató képzés kapcsolatainak kérdéskörét.

(Futala Tibor)

Szabványok, normatívák

97/028

LUPOVICI, Catherine: Standards and electronic publishing = Int.Cat.Bibl.Cont. 25.vol. 1996. 2.no. 39-42.p. Bibliogr.

Az elektronikus publikálás szabványai

Elektronikus publikáció; Szabvány

A szabványosítás az információtechnológia és az információfeldolgozás területén – főleg a multimédia és a hálózati alkalmazások támogatására – az elmúlt öt évben igen aktívvá vált. A szabványosítás kiterjed az információk tartalmára (szöveg, állókép, grafika, hang és videó), valamint azok szerkezetére és közreadási formájára is.

(Autoref.)

Egyesületek, konferenciák

Lásd 76

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

97/029

WEIMING, Jiang – NING, An: The National Library of China = Alexandria. 8.vol. 1996. 2.no. 143-147.p.

A Kínai Nemzeti Könyvtár

Feladatkör; Nemzeti könyvtár

Kína nemzeti könyvtárát 84 évvel ezelőtt alapították. Célja az ismeretek és információk gyűjtése, feldolgozása, megőrzése és terjesztése a Kínai Kommunista Párt, a kormány, a fontos országos programok, a tudomány és technika, a kutatási és felsőoktatási intézmények és – bizonyos mértékben – a nyilvánosság számára. A könyvtár állománya 19 millió dokumentum, amelyek 40%-a kínai nyelvű. A gyűjtemény időben egészen a 13. századi déli Song-dinasztiáig nyúlik vissza. Ritka kincsei közé tartozik 35 ezer, teknőspáncélra és állati csontokra írt dokumentum és 280 ezer, 1795 előtt publikált ritka könyv. A könyvtár 1987-ben kezdte el a nem-nyomtatott dokumentumok gyűjtését. Egy elektronikus olva-